

EIRO IEVIEŠANAS IETEKME UZ LATVIJAS UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDĪ

THE IMPACT OF THE ADOPTION OF THE EURO ON THE BUSINESS ENVIRONMENT

Elīna Saifullina

Biznesa augstskola Turība, Latvija

Abstract

Latvia became the 18th member state of the Eurozone, and the euro became the official settlement currency of Latvia in 2014. The new currency had to be adopted by residents of Latvia, but the entrepreneurs and the banking sector had to learn how to establish and develop their business without lats.

European Economic and Monetary Union (EMU) is the highest degree of the economic integration of the European Union (EU), which is based on the idea of creating a big, stable economic and financial zone. Latvia's becoming a part of the EMU means an economic growth and a sustainable stability.

In order to reach the EMU and introduce the euro as the national currency of the country the member states of the EU have to meet the requirements of the procedure of the accession to the EMU. There are five convergence criteria upon which the member states of the EU agreed in the Maastricht Treaty in 1992.

In order to find out the positive and the negative aspects of the adoption of the euro in Latvian entrepreneurship, a quantitative research method - an interview - was used in the paper. Specialists of different economic branches and representatives from the banking sector were interviewed.

Latvian entrepreneurs, specialists and banking sector emphasize the following benefits from introducing the euro: decreasing expenses of the currency conversions, prevention of the currency fluctuations, easier investment attractions and the improvement of the credit score. The main losses of Latvia from the introducing the euro are the loss of the monetary sovereignty and the national currency. The most significant changes of the entrepreneurship are observed in the accounting processes.

Ievads

2014. gads biznesam bija sācies īpaši. Līdz ar 2014. gada pirmo sekundi Latvija kļuva par 18. eirozonas dalībvalsti un eiro kļuva par oficiālo norēķinu valūtu Latvijā. Pārmaiņas skāra ne tikai Latvijas iedzīvotājus, kuriem bija jāadaptējas ar jauno valūtu, bet arī pašmāju uzņēmējus, to uzņēmumu darbību un tirdzniecību.

Lai noskaidrotu pozitīvos un negatīvos aspektus, un izmaiņas uzņēmējdarbībā kopš eiro ieviešanas, darbā tiek apskatīts, kas ir Eiropas Ekonomikas un monetārā savienība (EMS), vai eirozona ir valūtas optimālā telpa (VOT) un Latvija ir tās reģions, kādi ir EMS iestāšanās kritēriji, kādi kopumā ir Latvijas valsts ieguvumi un zaudējumi iestājoties eirozonā un ko paši uzņēmēji domā par eiro ieviešanu.

Darbā tika izmantota kvalitatīvā pētniecības metode - intervija. Tika intervēti dažādu Latvijas nozaru speciālisti: Latvijas tirdzniecības un rūpniecības kameras (LTRK) priekšsēdētājs Jānis Endziņš un uzņēmuma vadītāji: Sakret Holdings padomes priekšsēdētājs Andris Vanags un kataloga „ANTTILA” Latvija vadītāja Zane Driņķe. Darbā tiek apskatīts arī bankas sektora darbības izmaiņas, jo „Latvijas banku sektoram 2014. gada izaicinājums bija iemācīties veidot biznesu bez lata,” konstatē Swedbank valdes priekšsēdētājs Latvijā Māris Mančinskis. (Ukenābele, 2014)

Novitāte: Ir pagājis vesels gads kopš eiro ieviests Latvijā. 2015. gadā ir iespēja atskatīties uz visu 2014. gadu, lai izprastu vai eiro ieviešana tiešām bijusi kļūda jeb tas ir ceļš uz Latvijas panākumiem pilno nākotni uzņēmējiem. Darbā tiek analizētas uzņēmējdarbības vides izmaiņas pozitīvie un negatīvie aspekti.

Pētījuma mērķis: Noskaidrot, kādi ir ieguvumi un zaudējumi Latvijas uzņēmējdarbībā kopš eiro ieviešanas.

1. Eiropas Ekonomikas un monetārā savienība

Eiropas Ekonomikas un monetārā savienība (EMS) ir augstākā Eiropas Savienības (ES) dalībvalstu ekonomiskās integrācijas pakāpe. Tas vienlaikus ir ES galvenais instruments, lai sasniegtu tās ekonomiskās politikas pamatmērķus - stabilu izaugsmi un zemu inflāciju. EMS izveidošanas pamatā ir ideja par lielas, stabilas ekonomiskās un finanšu zonas radīšanu.

Ekonomikas un monetārā savienība nozīmē:

- vienotu valūtu - eiro - visās EMS valstīs jeb eirozonā;
- vienotu monetāro politiku visā eirozonā, ko īsteno Eiropas Centrālā bankakopā ar eirozonas valstu centrālajām bankām. Tās galvenais mērķis ir cenu stabilitāte;
- ekonomiskās un fiskālās politikas koordināciju starp dalībvalstīm.

Dalība EMS dalībvalstīm nozīmē stabilitāti un ekonomikas izaugsmi. Tas ietver dzīves līmeņa celšanos, plašāka preču un pakalpojumu tirgus pavērtās iespējas, lielāku politisko ietekmi un ciešāku integrāciju ar pārējām valstīm. (Latvijas Banka, 2014)

Pēdējos gados kļuva aktuāls jautājums vai EMS ir valūtas optimālā telpa (VOT) un vai Latvija ir VOT reģions.

Valūtas optimālā telpa ir reģionu vai valstu grupas, kur pastāv aktīva savstarpējās preču un pakalpojumu tirdzniecība un augsta darbaspēka un kapitāla mobilitāte. Šādu reģionu vai valstu grupai ir vienotā monetārā politika un kopējā valūta.

VOT pastāvēšanas kritēriji:

- vienāda vai viena monetārā politika starp VOT valstīm;
- identiska vai ļoti līdzīga valstu industriālā vai ekonomikas nozaru struktūra;
- augsta ekonomikas atvērtības pakāpe;
- augsta darbaspēka mobilitāte;
- augsta cenu un algu elastība;
- fiskāli integrētas valstis.

EMS valstu industriālās un ekonomiskās nozaru struktūras nav identiskas vai ļoti līdzīgas. Darbaspēka mobilitātes vienotais tirgus ir ierobežots. EMS nav augsta cenu un algu elastība, tās eirozonas valstīs nozīmīgi atšķiras. (Dunska, 2012)

Analizējot EMS pēc VOT pastāvēšanas kritērijiem var secināt, ka šajā brīdī eirozona nav VOT. Rezultātā arī Latvija nav viena no VOT valstīm tāpēc, ka EMS atbilst tikai daļai VOT pastāvēšanas kritērijiem. Daži no kritērijiem eirozonā tiek izpildīti daļēji, ar pastāvošiem ierobežojumiem vai netiek izpildīti vispār, jo ir grūti panākami. Iespējams nākotnē eirozona kļūs par VOT un Latvija būs viena no tās reģioniem, taču tad EMS būtu jāsamazina iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzība un katrai dalībvalstij aktīvāk būtu jācenšas risināt viena no valsts funkcijām – ienākumu vienlīdzīga pārdale. (Eiropas Komisija, 2012)

2. EMS iestāšanās kritēriji

EMS iestāšanās kritēriji (Māstrihtas kritēriji) ir kritēriji, kurus jāizpilda ES dalībvalstīm, lai sasniegtu EMS trešo kārtu un ieviestu eiro kā valsts nacionālo valūtu.

Pastāv pieci konverģences kritēriji (skat. 1. tabula), par kurām vienojās ES dalībvalstis Māstrihtas līgumā, kas tika parakstīts 1992. gada februārī un stājās spēkā 1993. gada 1. novembrī. Kritēriji tika noteikti, lai nodrošinātu cenu līmeni un ekonomisko stabilitāti eirozonā. (Latvijas Republikas Finanšu Ministrija, 2012)

1. tabula.

EMS Māstrihtas kritēriji

Kas tiek vērtēts:	Kā vērtē:	Konverģences kritēriji:
Cenu stabilitāte	Saskaņotā patēriņa cenu inflācija	Ne vairāk kā triju labāko dalībvalstu vidējais rādītājs +1.5 procentu punkti
Stabilas valsts finanses	Valsts budžeta deficīts, % no IKP	Atsauces vērtība – ne vairāk par 3%
Ilgspējīgas valsts finanses	Valsts parāds, % no IKP	Atsauces vērtība — ne vairāk par 60%
Stabilitāte, ko dalībvalsts panākusi konverģencē	Ilgtermiņa procentu likmes	Ne vairāk kā triju labāko dalībvalstu cenu stabilitātes ziņā vidējais rādītājs +2 procentu punkti
Valūtas kursa stabilitāte	Novirze no centrālā kursa +/-15%	Dalība VKM 2 gadus bez nopietnām problēmām

Lai pretendētu uz eirozonas dalībvalsts titulu Māstrihtas kritēriji ir jāizpilda divus gadus pirms pievienošanās. Trešais mēģinājums Latvijai izrādījās veiksmīgs, jo sākotnējās eiro ieviešanas datums bija 2008. gada 1. janvāris. Neizdevās, jo inflācija sasniedza divciparu skaitli. Nākamais mēģinājums tika atlikts uz 2011. gada 1. janvāri, taču arī tajā gadā Latvijai sasniegt eirozonu neizdevās, jo no 2008. – 2010. gadam Latvija piedzīvoja smagāko krīzi visā ES. Latvija piedzīvoja deflāciju un budžeta deficīta līmenis pārsniedza Māstrihtas kritērijos noteikto. 2012. g. un 2013. g. Latvija iekļāvās visos konverģences kritērijos un 2014. gada 1. janvārī kļuva par 18. eirozonas dalībvalsti. (Dinka, 2013)

3. Latvijas pievienošanās eirozonai: plusi un mīnusi

Pievienošanās eirozonai Latvijai ir nesusi gan pozitīvus, gan arī negatīvus aspektus, jo „nav labuma bez ļaunuma”. Tālāk minēti daži no būtiskākajiem Latvijas ieguvumiem un zaudējumiem ieviešot eiro.

3.1. Ieguvumi

1. Euro ieviešana nodrošina lielāku ekonomisko stabilitāti Latvijā:

- Euro ir otra lielākā globālo ārvalstu rezervju valūta – aptuveni 25% no pasaules finanšu rezervēm tiek uzglabāti euro valūtā;

- Pasaules finanšu rezervju valūtas statuss nozīmē, ka pat nopietnu ekonomisku satricinājumu gadījumā euro saglabās savu vērtību, salīdzinoši stabili turoties pretī valūtas kursa svārstību izraisītajai nestabilitātei;

- Euro ieviešana likvidēs devalvācijas risku – satricinājumu un krīžu gadījumos sabiedrībai nav jāuztraucas par uzkrājumu un ienākumu drošību;

- Spekulācijas par lata devalvāciju tautsaimniecībai nodarīja lielu kaitējumu. Tās nozīmēja zaudējumus gan iedzīvotājiem (konvertācijas izmaksas mainot valūtu), gan uzņēmumiem (piemēram, pastāvēja lielāka iespēja, ka sadarbības partneris lauza līgumus neskaidrības brīžos);

- ECB nodrošina finanšu pieejamību likviditātes grūtībās nonākušām bankām – tas vairo Latvijas finanšu sektora stabilitāti un mazina valsts iespējamo saistību apjomu.

2. Piederības nostiprināšana ES valstu kodolā, tādējādi vairojot savu ietekmi gan ES, gan pasaulē:

- Latvijas kā mazas un atvērtas ekonomikas interesēs ir būt starp ES kodolam piederīgajām valstīm, piedaloties kopējā lēmumu pieņemšanas procedūrā, nevis spēlēt pēc citu diktētiem spēles noteikumiem;

- Valsts viedoklim pasaulē ir lielāka nozīme, atrodoties eirozonā, nekā perifērijā.

3. Dalība eirozonā ļauj ietaupīt uz procentu maksājumiem par valsts parādu:

- Pēc Latvijas Banku aplēsēm, procentu likmju samazinājums turpmākajos desmit gados ļaus ietaupīt vidēji 80 miljonus euro gadā (pēc pilnīgas SVF aizņēmuma daļas atmaksas);

- Ietaupītos līdzekļus ir iespēja novirzīt valsts prioritāšu finansēšanai, kā arī veidot valsts budžetā biežāku drošības spilvenu neparedzētiem gadījumiem.

4. Banku maksājumu samazināšanās:

- Pieaugot Latvijas kredītreitingam, privātā sektora aizņemšanās izmaksas kļūst zemākas;

- 82% Latvijas iedzīvotāju kredīti ir ņemti euro. Līdz ar euro ieviešanu par konvertāciju samaksātā naudas summa paliek kredītņēmēju rīcībā;

- Procentu maksājumu samazināšanās (Rigibor likmes pievienojoties eirozonai nomaina Euribor likmes);

- Konvertāciju izmaksu samazināšanās;

- Vairs nav vajadzības uzturēt divus bankas kontus (EUR un LVL);

- Ātrāki un lētāki eiro valūtas pārskaitījumi uz citām ES dalībvalstīm.

5. Eiro ieviešana veicina ārējās ekonomiskās aktivitātes pieaugumu:

- Ērtāka un lētāka darījumu veikšana un risku samazināšanās veicina straujāku eksporta pieaugumu un investīciju ieplūdi valstī.

3.2. Zaudējumi

1. Latvijai ir jāiegulda nauda glābšanas fonda kapitālā:

- Iemaksas Eiropas Stabilitātes mehānismā (ESM) fondā veido aptuveni 200 miljonus eiro, kas pakāpeniski jāiemaksā 5 gadu laikā.

2. Latvijas lata nomaiņa pret eiro:

- Lats ir bijis viens no atkalatgūtās neatkarības simboliem.

3. Eiro ieviešana nozīmēja atsacīšanos no neatkarīgas monetārās politikas:

- Latvijas Bankai pēc pievienošanās eirozonai vairs nav iespēju noteikt Latvijai pieskaņotu procentu likmju politiku, to šobrīd nosaka ECB. (Valsts kanceleja, 2013)

Eiro ieviešana Latvijā bija valsts stratēģiskais mērķis. (Madžīņš, 2014) Valsts ieguvumi attiecībā pret zaudējumiem ir vairākumā un efektīvāki. Nacionālās valūtas zaudējums radīja dalītas jūtas, taču nedrīkst aizmirst, ka nauda ir līdzeklis cilvēka labklājības celšanai, un eiro ir izdevīgāka valūta šī mērķa sasniegšanai. (Valsts kanceleja, 2013)

4. Interviju apkopojums

Lai noskaidrotu uzņēmējdarbības ieguvumus un zaudējumus ieviešot eiro, darbā tika izmantota kvalitatīvā pētniecības metode - strukturētā intervija.

Intervijas laikā, pētnieks nosaka konkrētus jautājumus, kontrolējot interviju un ievirzot tās gaitu pareizajā gultnē. Strukturēto interviju gadījumā, var tikt aptaujāti vairāki respondenti, uzdodot tos pašus jautājumus, lai pēcāk pētnieks varētu iegūtos datus salīdzināt. Arī veicot šo interviju, pētniekam ir jāatturas no sava viedokļa izteikšanas vai atbilžu interpretēšanas. (Baley, 2007)

Intervijās piedalījās dažādu Latvijas nozaru speciālisti: Latvijas tirdzniecības un rūpniecības kameras (LTRK) priekšsēdētājs Jānis Endziņš un uzņēmuma vadītāji, kuri nodarbojas ar starptautisko tirdzniecību un eksportu: Sakret Holdings padomes priekšsēdētājs Andris Vanags un kataloga „ANTTILA” Latvija vadītāja Zane Driņķe. Darbā tiek apskatīts arī bankas sektora darbības.

Visiem respondentiem tika uzdoti vienādi jautājumi „Kādi ir ieguvumi un zaudējumi ieviešot eiro?” un „Kādas izmaiņas ir novērotas uzņēmējdarbībā eiro ieviešanas dēļ?”

4.1.Eiro ieviešanas ieguvumi uzņēmējdarbībā

Kā galveno ieguvumu no eiro ieviešanas Latvijā vairākums no intervējamajiem min valūtas konvertāciju izdevumu samazināšanos, jo Latvijas lielākais biznesa partneris ir eirozonas dalībvalstis. Uzņēmumi, kuri nodarbojas ar starptautisko tirdzniecību iepriekš naudu konvertēja, taču tagad visi norēķini tiek veikti vienā valūtā, arī bankas sektorā, kas ir vienkāršāk, ērtāk un ātrāk. Andris Vanags apgalvo, ka vienotā valūta palīdz vieglāk salīdzināt cenas, pērkot ražošanas resursus eirozonas valstīs, kā arī izdevumi un ienākumi ir vienā valūtā. Uzņēmēji, kuri nodarbojas ar ārējo tirdzniecību uzskata, ka valūtas konvertācija bija bezjēdzīga un šāda veida robežas nebija vajadzīgas. Eiro ieviešana vairo eksporta nozīmi Latvijā un veicina tā straujāku kāpumu, jo tas ir Latvijas izaugsmes galvenais dzinējspēks. Valūtas konvertācijas praktiska izzūšana un vieglāka darījumu veikšana ne tikai atviegloja daudzus uzņēmējus, bet arī radīja lielus ietaupījumus uzņēmuma bilancē. Tagad šos konvertāciju ietaupījumus uzņēmēji var novirzīt citiem svarīgākiem mērķiem, piemēram, ieguldīt uzņēmuma attīstībā.

Līdz ar eiro ieviešanu Latvijā, tiek novērstas valūtu svārstības. Būtiski samazinās iespējamie valūtas riski, jo eiro ir daudz lielāka un spēcīgāka valūta, nekā bija lats. Valūtu svārstību novēršana nodrošina stabilitāti, paredzamību un drošību ilgtermiņā, jo katra uzņēmēja prioritāte ir attīstība ilgtermiņā.

Stabila un prognozējama makroekonomiskā vide ir viens no būtiskākajiem priekšnoteikumiem ilgtermiņa investīciju veikšanai. Eiro ieviešana vairo Latvijas pievilcību investoru acīs. Kā skaidro Zane Driņķe: „Šodien ir vieglāk piesaistīt starptautiskās investīcijas, jo eiro sniedz nosacītu garantiju”. Būtisks investīciju pieaugums Latvijā nav novērots jau kopš 2012. gada, tāpēc straujāks investīciju ieplūdums valstī veicina Latvijas ekonomikas izaugsmi un jaunas darba vietas.

Eiro ieviešana uzlabojusi Latvijas kredītreitingu. „Ieviešot eiro ne tikai investoru acīs Latvija ir kļuvusi pievilcīgāka, bet arī finanšu aģentūras skatās labvēlīgāk,” apgalvodams stāsta Jānis Endziņš. Kredītreitingu augšana rada ietaupījumus valsts budžetā un mazina kredītriskus. Ietaupījumi sniedz iespēju Latvijai samazināt aizņemšanās izmaksas un ir lielākas iespējas finansēt savas nacionālās prioritātes.

4.2.Eiro ieviešanas zaudējumi uzņēmējdarbībā

Lielākais Latvijas zaudējums iestājoties Eiropas Ekonomikas un monetārajā savienībā ir zaudētā monetārā suverenitāte. Monetāro politiku vairs nenosaka Latvijas Banka, bet Eiropas Centrālā banka (ECB). Zane Driņķe kā negatīvu aspektu min, ka tagad ir jāievēro ECB prasības. Arī Latvijas banku sektors kopš pievienošanās eirozonai izjūt lielāku kontroli no ECB puses, jo visi procesi notiek pēc Eiropas, ne vairs Latvijas normatīviem.

Jānis Endziņš kā neveiksmīgu laika posmu min eiro ieviešanas sākumu. Pirmās divas nedēļas gan banku sektoram radot zaudējumus, pārorientējot norēķinu un iekšējo sistēmu, gan uzņēmējiem, radot grūtības, jo bija jātiek galā ar divām valūtām reizē.

Būtiskākus zaudējumus no uzņēmējdarbības puses respondenti nav novērojuši. Vairāk cietuši ir uzņēmēji, kuri nenodarbojas ar starptautisko tirdzniecību un eiro ieviešana ir bijusi tikai valūtas nomaiņa.

4.3.Eiro ieviešanas izmaiņas uzņēmējdarbībā

Zane Driņķe un Andris Vanags apgalvo, ka uzņēmuma darbības procesi nav būtiski mainījušies kopš ieviests eiro, taču vislielākās pārmaiņas ir skārušas grāmatvedības procesus. Kā pozitīvu aspektu Andris Vanags akcentē, ka Latvijai tagad ir tāda pati grāmatvedības sistēma kā eirozonā un tā ļauj vieglāk veikt uzskaites un kontroli. Liels slogs no pleciem ir arī bankas sektoram, kur ar eiro valūtas ieviešanu norēķinu sistēma, naudas ķēdes izsekošana un klientu darījumu kontrole ir kļuvusi vieglāka.

Nobeigums

Jānis Endziņš apgalvo, ka Latvija ir maza valsts, ar savu valūtu peldēt brīvā peldējumā bija ļoti liels risks. Latvija zaudēja monetāro suverenitāti eiro ieviešanas dēļ, bet pārejai uz vienoto valūtu un, iestājoties EMS, ieguvumu ir vairāk, nekā zaudējumu un šis solis ir loģisks, jo tas samazina visus iespējamus riskus, kas saistīti ar valūtas nestabilitāti, sniedzot garantiju iedzīvotājiem, uzņēmējiem un investoriem.

Darba autore piekrīt darbā iesaistītajiem ekspertiem, ka eiro ieviešana Latvijā ir solis uz labāku nākotni un tas ir ieguvums ilgtermiņā.

Izmantotā literatūra

1. Baley, C. (2007). *A Guide to Qualitative Field Research*. USA: Pine Forge Press, 275 lpp.
2. Dinka, E. (2013). *Par ieguvumiem un eiro ieviešanas riskiem*.
<http://www.ir.lv:889/2013/1/31/dombrovskis-par-ieguvumiem-un-riskiem-no-eiro> [skatīts 05.03.2015.]
3. Dunska, M. (2012). *ES ekonomikas attīstības stratēģija*. <http://www.slideshare.net/providus/es-ekonomikas-attstbas-stratija> [skatīts 05.03.2015.]
4. Eiropas Komisija. (2012). *Optimālā valūtas zona*. <http://lv.euabc.com/word/758> [skatīts 06.03.2015.]
5. Latvijas Banka. (2014). *Par Ekonomikas un monetāro savienību un eiro*. <https://www.bank.lv/es-un-eiro/par-ekonomikas-un-monetaro-savienibu-un-eiro> [skatīts 05.03.2015.]
6. Latvijas Republikas Finanšu Ministrija. (2012). *Māstrihtas konverģences kritēriji*.
http://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/eiro_ieviesana_latvija/mastrihtas_kriteriji/ [skatīts 07.03.2015.]
7. Madziņš, G. (2014). Latvijas pievienošanās eirozonai. *Dienas Bizness*, 12.
8. Ukenābele, I. (2014). Komsolidācija var turpināties. *Dienas Bizness*, 8-9.
9. Valsts kanceleja. (2013). *Latvijas pievienošanās eirozonai: plusi un minusi*. <http://www.esmaja.lv/eiro-ieviesana-latvija/latvijas-pievienosanas-eirozonai-plusi-un-minusi> [skatīts 07.03.2015.]